

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-108>

УДК 81'25 (811.161.2+811.161.1)

Северин Р.С., Наумова Т.М.
Приазовський державний технічний університетЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ
ТВОРІВ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

Анотація. У статті окреслено мету і місце художнього перекладу в системі національно-культурного розвитку, зокрема переклад розглядається в українському перекладознавстві як засіб захисту національної мови і культури, стверджується його націєтворча місія. Одна з проблем художнього перекладу – співвідношення контексту автора і контексту перекладача. Пропонована розвідка подає аналіз оригінального та перекладного творів Ірен Роздобудько, зроблених самою авторкою. Розглядаються найбільші семантичні групи дієслів та прикметників з відповідним ілюстративним матеріалом. На підставі проведеного аналізу стверджується, що Ірен Роздобудько як перекладач власних творів з української мови на російську вносить певні емоційні зміни у перекладений текст.

Ключові слова: оригінал, переклад, авторських переклад, текст, лексема, семантика, стилістична ремарка.

Severyn Ruslana, Naumova Tetiana
Pryazovskyi State Technical UniversityLEXICAL AND STYLISTIC FEATURES OF AUTHOR'S TRANSLATIONS
OF IRENA ROZDOBUDKO'S WORKS

Summary. The article outlines the purpose and place of literary translation in the system of national and cultural development, in particular, translation is considered in the Russian language as a means of protecting the national language and culture, its national and cultural mission is approved. One of the problems of literary translation is the correlation between the context of the author and the context of the translator. The proposed study presents an analysis of the original and translated works of Irina Rozdobudko, performed by the author himself. Today, author's translation is an insufficiently researched branch of literary translation. Irina Rozdobudko-a famous journalist, writer, poet-translate their own works. The article deals with the largest semantic groups of verbs and adjectives with appropriate illustrative material. Based on the analysis, it is argued that Irina Rozdobudko as a translator of her own works from Ukrainian into Russian makes certain emotional changes in the translated text. author's translation as a special kind of translation combines both intentions: naive author's and conceptual translation. The author-translator of his own works is always tempted to rewrite, modify, as the author has a certain right to do so. The basis of each independent translation to a greater or lesser extent are not aesthetic considerations, namely the author's dissatisfaction with other people's translations. However, more important is the fact of "programmability" of the author's translation, which encourages the author to make changes. The morphological classification of lexical units identified in the works of Irina Rozdobudko fixes the discrepancy between the morphological category in the original language and the morphological category in the translation language. The line between the original text and the author's translation is blurred. Changes that the translator of his own texts makes to the work may cause disagreements with the original. The General trend in translations made by authors of works indicates that the losses from the originals in independent translations are much greater than in translations made by professional translators. And it is not about individual words, but about much broader changes. The result is a new parallel text.

Keywords: original, translation, original translation, text, lexeme, semantics, stylistic remark.

Постановка проблеми. Український художній переклад, з огляду на сукупність соціально-історичних та літературно-культурних чинників, став важливим і невід'ємним компонентом української культурної полісистеми, забезпечивши її збереження і цілісність. Окреслюючи мету і місце художнього перекладу в системі національно-культурного розвитку, в українському перекладознавстві розглядають переклад як засіб захисту національних мов і культур, стверджують його націєтворчу місію [1, с. 45]. Звідси особлива увага до особистісного фактору в перекладі та розуміння ролі перекладача як митця, що засобами художнього перекладу збагачує рідну мову та літературу.

На сьогодні авторський переклад є недостатньо дослідженою галуззю художнього перекладу. Серед сучасних письменників, які перекладають власні твори відома журналістка, письменниця, поетеса Ірен Роздобудько.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Художній переклад, або переклад художньої літератури, являє собою складне та багатоаспектне явище – цей факт неодноразово підкреслювався всіма дослідниками даного феномену в мовознавстві і літературознавстві. Проте ресурси і перспективи наукових досліджень в області художнього перекладу не можна вимірювати змістом тільки даної полеміки. Час ставить питання про можливість нових дослідницьких перспектив. Таким чином, питання про актуальність вивчення художнього перекладу і подальших досліджень в цій області, до яких відноситься і дана робота, здається очевидним і вирішеним на свою користь. Явище авторського перекладу розглядали такі вчені як Коптілов В.В., Фінкель А.М., Стріха М., Ковганюк С. та інші. Але тільки Фінкель А.М. докладно розглядає явище авторського перекладу, задаючись питанням: Що ж саме спонукає автора звертатися до влас-

ного художнього тексту, намагаючись відтворити його іншою мовою?

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Художній твір відображає не лише певні події, а й естетичний, філософський авторський світогляд. Ці дві системи становлять або одну цілісність, або являють собою поєднання різних теорій. Перекладач повинен мати якщо не ґрунтовні, то принаймні достатні для перекладу знання в царині філософії, естетики, етнографії (оскільки в деяких творах змальовуються деталі побуту героїв), географії, ботаніки, мореплавства, астрономії, історії мистецтв тощо. «Ідейно-образна структура оригіналу може стати в перекладі мертвою схемою, якщо перекладач не уявляє собі того суспільного середовища, в якому виник твір, тих причин, які покликали його до життя, і тих обставин, завдяки яким він продовжує жити в інших середовищах і в інші часи» [2, с. 198].

Одна з проблем художнього перекладу – співвідношення контексту автора і контексту перекладача. У художньому перекладі контекст останнього дуже наближається до контексту першого. Критерієм співпадання, або, навпаки, розходження обох контекстів є міра співвідношення даних дійсності і даних, взятих з літератури. Письменник іде від дійсності і свого сприйняття її до закріпленого словами образу. Іншими словами, якщо переважають дані дійсності, то ідеться про авторську діяльність. Перекладач іде від існуючого тексту і відтворюваної в уяві дійсності через її «вторинне», «наведене» сприйняття до нового образного втілення, закріпленого в тексті перекладу.

За мовчазною згодою дослідників автопереклад вважається чи не оптимальним варіантом перекладу того чи іншого твору саме завдяки пошуків автора. Проте він часто містить зміни, що були б неприпустимими за умови роботи над ним власне перекладача.

Маючи одну мету, автор і перекладач досягають її по-різному. Перш за все змінюється характер осмислення твору. Як уже зазначалося, перекладач (не автор) переосмислює те, що перекладає. Як наслідок, він акцентує одні елементи й приглушує інші. Це відбувається через згадану вище ідейну, естетичну та етичну неготовність авторів.

Перша умова для перекладача-автора відпадає, проте друга залишається. Тому переосмислення все таки відбувається, але воно має інший зміст. Це переосмислення не для себе, а для інших. Як результат, з'являються певні зміни, які автоперекладач робить, можливо, «як насилля над авторським замислом» [3, с. 105].

Автопереклад, як особливий вид перекладу, поєднує обидві інтенції: наївну авторську та концептуальну перекладацьку. В автора-перекладача власних творів спокуса переписати, доопрацювати завжди більша, оскільки як автор він має на це певне право.

Як стверджує дослідник автоперекладів Г. Квітки-Основ'яненка О. Фінкель, «переклади Квітки виникли як авторська відповідь на доволі гострі мовні й літературні проблеми сучасності, пов'язані з боротьбою проти великодержавного шовінізму деяких публіцистів і літераторів Миколаївської Росії. Переклади Квітки, – продовжує дослідник, – декларували право на іс-

нування української літератури тим, що Квітка показував, що навіть найближчий і найбільш точний переклад не може дати уявлення про красу й своєрідність оригіналу» [4, с. 67]. Отже, Г. Квітка-Основ'яненко звернувся до автоперекладу з певною «націєтворчою» програмою.

Порівнюючи автопереклади Г. Квітки-Основ'яненка з перекладами тих самих текстів В. Далем, О. Фінкель зауважує, що відступів від оригіналу в автора значно більше. Йдеться не тільки про, ймовірно, свідому відмову передавати фразеологічні звороти російськими відповідниками, щоб «не створювати враження повної тотожності російської й української фразеології» [3, с. 117], але й про додавання та пропуски цілих абзаців.

Основою кожного автоперекладу більшою чи меншою мірою є не естетичні міркування, а саме невдоволення автора чужими перекладами. Проте, на нашу думку, важливішим у даному разі є сам факт «програмності» автоперекладу, яка спонукає автора вносити зміни до нього.

По-друге, автор вільно обирає спосіб змальовання дійсності (наприклад, гіперболізація, поєднання реального і фантастичного). Творчість перекладача обмежена не тими правилами, які він встановлює для себе, а тими, які встановив автор. І, нарешті, автор не лише відображає дійсність, а й коментує її, висловлюється з приводу змалюваного. Перекладач не може коментувати першотвір у жодному разі, його свобода знову істотно обмежена [2, с. 83–85].

Отже, межа між перекладанням і переписуванням в автоперекладі стирається. Зміни, які автор-перекладач вносить у твір, можуть спричинити відмінності з оригіналом.

Метою статті є аналіз лексичних одиниць, виділених з творів Ірен Роздобудько «Ранковий прибиральник» і «Шості двері» в оригінальному [5] тексті та їх авторському перекладі [6].

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб визначити частиномовну приналежність виділених лексичних одиниць, а також дослідити їх функціонування, ми провели морфологічну класифікацію лексем, виділених з творів Ірен Роздобудько. У результаті цієї класифікації ми встановили, що використовувані лексичні одиниці належать до різних частин мови: іменників, прикметників, дієслів.

Так, розряд іменників є найчисленнішим: *бивні – лбы; вивірка – белка; викрутас – обстановка; гицель – собачник; гумка – резинка; дріб'язок – медяк; дурня – петрушка; зінниця – глаз; інформація – данные; канатка – бутерброд; кімната – дом; кіноманія – кино; кохання – послушание; лазня – ванна; мешканка – постоялец; мешкання – номер; молодик – молодой месяц; мур – стена; мурашки по шкірі – озноб; мурин – негр; ніж – мачете; нісенітниця – удивительный; обличчя – фасад; обмін – рокировка; перст – палец; писок – голова, процессия; покидьок – отброс; притулок – богадельня; серпанок – дымка; сорочка – сорочка; старигань – дед; товстун – едок; фігня – шелуха; філіжанка – чашка; чорнявка – брюнетка.*

Розряд прикметників значно менший за обсягом, наприклад: *байдужий – остановившийся; бурхливий – необузданный; виплеканий – лоценький; вишуканий – витой; вогкий – промозглый; до-*

потопний – древний; заспокійливий – умиротворяючий; зношений – барахлящий; зруйнований – взорваний; курортний – летний; незрозумілий – встурбований; некліпно – не отрывається; непривільний – необтяжливий; нерівна – шершавая; обридливий – скучний; огидний – претить; ошатний – нарядний; ошпарений – сожжений; піратський – гордий; пісний – никакой; поскубаний – серый; розважливий – расчётливый; сліпий – точечный; співчутливий – добрый; тілистий – полный; тмяний – приглушений; червонопикий – красноносый; чудовий – обалденный.

До розряду дієслів входять лексеми з різним стилістичним ремаркуванням відповідно в оригінальному та перекладному текстах: *белькотати* – *лопотати*; *випадати* – *отключиться*; *висмикнути* – *выкопать*; *вичищати* – *пылесосить*; *втрапити* – *затесаться*; *жлуктити* – *пить*; *залити* – *влить*; *збирати* – *составлять*; *збожеволіти* – *измучиться*; *їхати* – *дуть*; *квалити* – *гнать*; *киває* – *подмигивает*; *накрапати* – *лить*; *натякнути* – *решишь*; *нездужати* – *бредит*; *озвірити* – *остервенеть*; *перезрівати* – *храниться*; *постраждати* – *разболтаться*; *поцупити* – *выудить*; *проводити* – *елозить*; *проказувати* – *блеять*; *розкошувати* – *стоять*; *рушати* – *ринуться*; *сидіти* – *корпеть*; *співати* – *горланить*; *стрімити* – *проработать*; *стріпнутися* – *встряхнуться*; *теревенити* – *поговаривать*.

Розряд прислівників є невеликим за обсягом: *випадково* – *незначай*; *затято* – *колоритно*; *надто* – *устрашающе*; *неголосно* – *вполголоса*; *нецікаво* – *скучно*; *спокволу* – *задумчиво*.

Отже, за своїм кількісним складом серед лексичних одиниць, виділених з творів Ірен Роздобудько, перевагу має розряд іменників, менш численними є прикметники та дієслова, найменшою групою є прислівники.

Велика кількість іменників у творах Ірен Роздобудько зумовлена тим, що вона подає багато назв різних реалій: *бивні* – *лби*; *вивірка* – *белка*; *гумка* – *резинка*; *дріб'язок* – *медяк*; *коханья* – *послушание*; *лазня* – *ванна*; *мур* – *стена*.

Морфологічна класифікація лексичних одиниць, виділених в творах Ірен Роздобудько, фіксує невідповідність морфологічної категорії у вихідній мові до морфологічної категорії у мові перекладну. Так, наприклад, в українському варіанті лексична одиниця «нісенітниця» виступає іменником, тоді як російський відповідник цієї лексичної одиниці «*удивительный*» є прикметником. Так само в українському варіанті лексична одиниця «огидний» виступає прикметником, а його відповідник у російському тексті «*претить*» є дієсловом. В оригінальному й перекладному текстах найбільшу семантичну групу складають лексичні одиниці лексико-семантичного поля 'дія' та 'якість'. Найчисленніша група із самою 'дією': *белькотати* – незрозуміло, без ладу щось говорити [7, т. 1, с. 156] / *лопотати* – говорить быстро, много, неясно [8, с.290]; *викрутас* – розм. примхливий, незвичайний рух, поворот тіла або частини тіла [7, т. 1, с. 417] / *обстоятельство* – явление, сопутствующее какому-нибудь другому явлению и с ним связанное [8, с. 390]; *випадати* – падати з чого-небудь, звідкись назовні [7, т. 1, с. 445] / *отключиться* – мысленно устра-

ниться, сознательно перестать думать, отрешиться [8, с. 424]; *висмикати* – смикати, витягати, вихоплювати, виривати що-небудь звідкись, з чогось [7, т. 1, с. 490] / *копати* – отваливая лопатой землю доставать, извлекать [8, с.258]; *втрапити* – знаходячи правильний шлях, опинитися там, де потрібно [7, т. 10, с. 519] / *затесаться* – проникнуть, пробратися куда-нибудь [[8, с. 194]; *жлуктити* – вульг. пожадливо і багато пити [7, т. 2, с. 537] / *пити* – проглатывать в каком-нибудь количестве жидкость [8, с. 469]; *залити* – пливучи, потрапляти куди-небудь, опинятися десь [7, т. 3, с. 263] / *втечь* – влитися [8, с. 89]; *збирати* – складати що-небудь до купи в одне місце [7, т. 3, с. 434] / *составить* – собрав, соединив, объединив что-нибудь, образовать какое-то целое [8, с. 693]; *збожеволіти* – ставати психічнохворим, божеволіти [7, т. 3, с. 123] / *мучиться* – испытывать муки, страдания от чего-нибудь [8, с. 324]; *зруйнований* – який зруйнувався [7, т. 3, с. 717] / *взорвать* – разрушить взрывом [8, с. 65]; *їхати* – рухатися, переміщатися в певному напрямку водою або сухоходом за допомогою яких-небудь засобів пересування [7, т. 4, с. 60] / *дуть* – прост. употребляется для обозначения быстрых, энергичных действий [[8, с. 156]; *квалити* – спонукати когось-небудь робити щось швидше [7, т. 4, с. 129] / *гнать* – понуждать чем-нибудь к быстрому движению [8, с. 113]; *кивати* – нахилити голову на знак вітання, згоди тощо [7, т. 4, с. 146] / *подмигнуть* – мигнуть, давая знак [8, с. 488]; *накрапати* – падати рідкими краплями [7, т. 5, с. 110]; *лити* – заставлять течь что-нибудь [8, с. 287]; *натякати* – говорити натяками, натяками наводити на щось [7, т. 5, с. 223] / *решишь* – обдумав, прийти к какому-нибудь выводу, к необходимости каких-нибудь действий [8, с. 626]; *обмін* – дія за значенням обмінювати і обмінюватися [7, т. 5, с. 539] / *рокировка* – в шахматах: одновременный ход королем и ладьей, при котором король переставляется через одно поле по направлению к ладье, а затем ладья становится рядом с королем по другую его сторону [8, с. 630]; *постраждати* – зазнати ушкодження внаслідок чого-небудь [7, т. 7, с. 379] / *разболтаться* – разг. ослабнуть, расшататься [8, с. 587]; *поцупити* – ухопивши, зачепивши, потягти до себе, за собою [7, т. 7, с. 462] / *выудить* – разг., неодобр. достать, добыть с трудом или хитростью, обманом [8, с. 103]; *проводити* – робити плавні рухи, торкаючись чого-небудь [7, т. 8, с. 140] / *елозить* – прост. ползати [8, с. 160]; *продемонструвати* – засвідчити що-небудь, довести щось [7, т. 8, с. 167] / *блеснуть* – отличиться каким-нибудь качеством [8, с. 42]; *проказувати* – усно висловлювати, вимовляти [7, т. 8, с. 194] / *блеять* – об овце, козе: кричат [8, с. 42]. Отже, більшість дієслівних лексем, виділених із творів Ірен Роздобудько належать до лексико-семантичної групи, яка характеризує постійний рух, переміщення. Проте трапляються дієслова на позначення абстрактних дій, що репрезентують чи т риси характеру, чи то тип мислення, поведінки. Порівняння оригінального та перекладного текстів являє приклад того, що автор як перекладач власного тексту часто може змінювати стилістичне забарвлення окремих слів.

Іншу лексико-семантичну групу складають лексичні одиниці на позначення якості. Наприклад: **бурхливий** – перен. сповнений подій, хвилювань, неспокійний [7, т. 1, с. 261] / **необузданий** – такой, который ничем нельзя сдержать, неукратимый [8, с. 362]; **виплеканий** – дбайливо доглянутий [7, т. 5, с. 525] / **лощений** – перен., разг., устар. франтоватый, с внешним лоском [8, с. 786]; **вишуканий** – який характеризується витонченістю, досконалістю, елегантністю [7, т. 1, с. 545] / **витой** – идущий петлями, спирально, крученный [8, с. 69]; **вогий** – який містить вологу, просякнутий, насичений вологою, сирий [7, т. 1, с. 713] / **промогзлий** – сырой, дождливый [8, с. 563]; **допотопний** – дужедавній, старовинний [7, т. 2, с. 374] / **древний** – существовавший или возникший в отдаленном прошлом, очень давний [8, с. 153]; **затятий** – який уперто наполягає на своєму, намагається зробити по-своєму, домагається свого, упертий [7, т. 3, с. 371] / **колоритний** – с ярким колоритом, выразительный, характерный [8, с. 249]. У наведених прикладах прослідковується авторська тенденція зміни стилістичної експресивності. Прикметники характеризують не тільки дії, вчинки та риси характеру героїв, вони виражують контекстуальне значення іменників та дієслів. При цьому стилістичне ремаркування оригінальних прикметників та їх перекладів може істотно відрізнитись, залежно від авторської настанови тексту перекладу.

Список літератури:

1. Клименко Ж.В. Порівняння оригіналу й перекладу в процесі вивчення зарубіжної літератури в старших класах. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. Київ, 2004. № 6. С. 16–20.
2. Коптілов В.В. Першотвір і переклад. Роздуми і спостереження. Київ, 1968. 275 с.
3. Финкель А. Об авторпереводе: на материале авторских переводов Г.Ф. Квитки-Основьяненко. *Теория и критика перевода*. Ленинград, 1962.
4. Финкель А.М. Квитка-Основьяненко как переводчик собственных произведений (дис. канд. филол. наук). Харьков, 1939.
5. Роздобудько Ірен. Він: Ранковий прибиральник. Вона: Шості двері. Романи. Видання друге. Київ, 2007. 312 с.
6. Роздобудько Ірен. Утренний уборщик; Шестая дверь : Романы. Харьков, 2007. 351 с.
7. Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ, 1970–1980.
8. Словарь русского языка. Изд. 3-е, испр. / Сост. С.И. Ожегов. Москва, 1953. 848 с.

References:

1. Klymenko, Zh.V. (2004). Porivniannia oryghinalu i perekladu v protsesi vyvchennia zarubizhnoi literatury v starshykh klasakh [Comparison of the original and translation in the process of studying foreign literature at the University]. *Vsesvitnia literatura v serednikh navchalnykh zakladakh Ukrainy*, no. 6, pp. 16–20. (in Ukrainian)
2. Koptilov, V.V. (1972). *Pershotvir i pereklad. Rozdumy i sposterezhennia* [The original and the translation. Reflections and observations]. Kyiv : Dnipro. (in Ukrainian)
3. Finkel', A. (1962). Ob avtoperevode: na materiale avtorskikh perevodov G.F. Kvitki-Osnovyanenko [About independent translation: on the material of author's translations by G.F. Kvitka-Osnovyanenko]. *Teoriya i kritika perevoda* [Theory and criticism of translation]. Leningrad, pp. 56–78. (in Russian)
4. Finkel', A.M. (1939). *Kvitka-Osnovyanenko kak perevodchik sobstvennykh proizvedeniy* [Kvitka-Osnovyanenko as a translator of his own works] (PhD Thesis), Khar'kov. (in Russian)
5. Rozdobudjko Iren (2007). *Vin: Rankovyi prybyralnyk. Vona: Shosti dveri. Romany* [He: morning cleaner. She: the sixth door]. Kyiv : Nora-Druk. (in Ukrainian)
6. Rozdobud'ko Iren (2007). *Utrenniy uborshchik; Shestaya dver'* [Morning cleaner. The sixth door]. Khar'kov : Folyo. (in Russian)
7. Bilodid, I.K. (ed.) (1970-1980). *Slovnnyk ukrajinsjkoji movy* [Dictionary of Ukrainian language], Kyiv : AN URSSR. Instytut movoznavstva. (in Ukrainian)
8. Ozhegov, S.I. (ed.) (1953). *Slovar' russkogo jazyka* [Dictionary of the Russian language]. Moskva : Sovetskaya entsiklopediya. (in Russian)

Висновки. Ірен Роздобудько як перекладач власних творів з української мови на російську вносить певні емоційні зміни у перекладений текст. Так вона надає відтінок розмовності, вульгарності українським лексемам і прибирає цей відтінок у російському тексті. І, навпаки, авторка може оперувати вульгарним, розмовним, зневажливим або жартівливим значенням у російському тексті, попри відсутність певних стилістичних напашарвань в українському варіанті. Все це обумовлено тим, що Ірен Роздобудько як автор-перекладач має право не просто перекладати власні твори, але й змінювати емоційне наповнення слів. Авторка у процесі перекладу переосмислює свій текст, у результаті цього в автоперекладі виникають значні зміни та доповнення, і відповідно створюється новий паралельний текст. Письменниця не так перекладає твір, як творить його знову, при цьому її авторський задум його може змінитися, еволюціонувати.

Межа між перекладанням і переписуванням в автоперекладі стирається. Зміни, які перекладач власних текстів вносить у твір, можуть спричинити відмінності з оригіналом. У звичайному перекладі це мінус, але чи таке ж співвідношення перекладу і переробки для автора-перекладача? Очевидно, ні. Загальна тенденція в перекладах, зроблених самими авторами творів, свідчить про те, що відходив від оригіналів у автоперекладах значно більше, ніж у зроблених професійними перекладачами. Причому йдеться не про окремі слова, а про значно ширші зміни. У результаті виникає новий паралельний текст.